

מחקרי רגולציה

כרך א

כלכלה משתפת

עורכת

השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר

כתב העת של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה

המסלול האקדמי המכללה למינהל

חשון התש"פ, נובמבר 2019

מחקרי רגולציה

מנהלת מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה
השופטת בדימוס ד"ר איריס סרווקר

מנהלים אקדמיים
ד"ר איתמר שבתאי
ד"ר עידו באום

עורכת ראשית
השופטת בדימוס ד"ר איריס סרווקר

מערכת כתב העת
ד"ר איתמר שבתאי
ד"ר עידו באום
עו"ד ענבר גוטליב ריבקיין

עריכה לשונית
משה גרוס

אופן הגשת הצעות מחקר ומאמרים :
אנו מזמינים חוקרות וחוקרים להגיש מאמרים והצעות מחקר בתחומים שונים,
ביניהם: משפטים, כלכלה, ניהול ומדעי החברה הקשורים להיבטים של תחרות ורגולציה
והעומדים על סדר היום החברתי-כלכלי בישראל. על הרוצה לפרסם מאמר להיות נכון לקבל הערות
המערכת ולהחזיר תיקונים תוך זמן סביר. עבודת המערכת תכלול קבלת חוות דעת של קורא חיצוני
אנונימי. יש לשלוח העתק של המאמר או הצעת המחקר לכתובת הדואר האלקטרוני בצירוף קורות
חיים ופרסומים אחרים (אם ישנם).

כתובת המערכת:

מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה
המסלול האקדמי המכללה למינהל
שד' רבין 7, ת"ד 25072
ראשון לציון 7502501
דואר אלקטרוני: hethcenter@colman.ac.il
אתר האינטרנט: www.colman.ac.il/heth_center
דף הפייסבוק: www.facebook.com/hethcenter
טלפון: 03-9634104

כל הזכויות שמורות
למרכז חת לחקר התחרות והרגולציה
המסלול האקדמי המכללה למינהל
ISSN 2664-6307

סדר: ענת זקון

ניתן לרכוש את כתב העת באמצעות נבו הוצאה לאור בע"מ

ת"ד 43, צפריים 9983000

טל' 02-9992099, פקס' 02-9992088

nevo@nevo.co.il

נבו

פרופ' מאיר חת

מייסד מרכז רנה ומאיר חת לחקר התחרות והרגולציה
המסלול האקדמי המכללה למינהל

תוכן העניינים

9.....	דבר המערכת	איריס סורוקר וענבר גוטליב ריבקין
17.....	למה לעסוק בתחרות ורגולציה ?	מאיר חת
21.....	דברי ברכה	אליקים רובינשטיין
23.....	פתח דבר	ארנה בן-נפתלי
25.....	היבטים מוסדיים בכלכלה המשתפת : מיפוי התופעה וקווים מנחים לרגולציה	שלי קרייצר-לוי
71.....	Airbnb בישראל : השפעות על שוק הדיור ומדיניות רגולטיבית	אבנר בירך ברק ויפעת הולצמן-גזית
133.....	המבנה והפרקטיקות המוסדיות של פלטפורמות מימון המון בישראל ובארצות הברית	רועי דודזון
155.....	הלוואות בין עמיתים (P2P) בישראל : מאפיינים, מוטיבציות ושאלות משפטיות	גלית קליין, מוטי צווילינג וזאב שטודינר
239.....	כוחו של ההמון בפלטפורמות הדיגיטליות של הכלכלה המשתפת	מיכל (שיצר) גל

דבר המערכת

הכלכלה המשתפת (sharing economy) הגיחה אל עולמנו בעת האחרונה כתופעה כלכלית- חברתית חדשה, ובעשור האחרון היא צוברת תאוצה. הגדרת המושג מתייחסת לשיתוף לא סימולטני בנכסים בידי פרטים רבים, תוך מתן זכות גישה לנכס ברצף זמן אנכי, וזאת שעה שהבעלות בנכסים היא (לרוב) פרטית.¹ האינטראקציות בין הפרטים ליצירת ההתקשרויות נעשית על גבי פלטפורמות אינטרנטיות, המאפשרות להנגיש ולהחליף מידע רלוונטי רב אודות היצעים וביקושים בזמן אמת ובתוך פרק זמן קצר. ביסודו של המוסד החדש עומד רעיון של השאת התועלת שניתן להפיק ממשאב פלוני: פרטים רבים בחברה עשויים ליהנות משימוש שאינו ב־זמני בנכס זה או אחר, ואשר הם נזקקים לו למטרה מסוימת ובפרק זמן מסוים. שימוש אנכי מרובה משתתפים מאפשר ניצול מלא יותר של הנכס, שניצולו היה נותר חלקי לולא השיתוף. בד בבד, הוא מאפשר לבעלים להפיק ממנו הכנסה או ליהנות מתמורה נגדית, נוסף לכך או במקום השימוש האישי. כך למשל, אם יש ברשותי דירה, מכונית, ציוד חקלאי, מכשיר חשמל יקר ערך או תא חניה בעיר צפופה – אוכל להעמיד את הנכס שברשותי לשימוש בתמורה של אחרים בזמנים שונים, בזה אחר זה, שעה שאני עצמי איני נצרכת לשימוש אישי. התועלת היא דו־כיוונית: בעלי הנכס צפויים לזכות בהכנסה כנגד העמדת הנכס לניצול נוסף על ידי אחרים; ואילו המשתמשים ייהנו מגישה אל הנכס בזמן המתאים להם, כנגד תמורה (כספית או אחרת), ומבלי שיצטרכו לרכוש בנכס בעלות – על העלויות הכרוכות בזיקת בעלות. כלכלה משתפת מייצרת מודל כלכלי שבו אנשים משתפים זה עם זה מרחבי מחיה ומרחבי עבודה, סחורות וחפצים שונים, כמו גם שירותים.² המופעים המפורסמים של הכלכלה המשתפת מצויים בתחום הדיור (Airbnb) ובתחום התחבורה (Uber).³ Airbnb היא אחת הפלטפורמות הדיגיטליות הגדולות בעולם המאפשרות

- 1 ההגדרה לכלכלה משתפת היא רחבה יחסית, וגבולותיה גמישים. ראו דיון בעניין זה במאמרה של פרופ' שלי קרייצר-לוי, להלן.
- 2 לדיון בהגדרה של הכלכלה המשתפת ראו למשל Stephen R. Miller, *First Principles for Regulating the Sharing Economy*, 53 HARV. J. LEGIS. 147, 185 (2016) שם הוא דן ב־ Use Definition. ראו גם STEPHAN REINHOLD & SARA DOLNICAR, ACCOMMODATION NETWORKS ch.2 (2017).
- 3 בערים רבות ברחבי העולם, המקרה של Airbnb בתחום השיתוף בדיור, והמקרה של Uber בתחום השיתוף בתחבורה, הם שני מופעים בולטים של הכלכלה המשתפת. ראו למשל Sounman Hong & Sanghyun Lee, *Adaptive Governance and Decentralization: Evidence from Regulation of the Sharing Economy in Multi-Level Governance*, 35 GOVERNANCE INFORMATION QUARTERLY 299 (2018), הכותבים מתארים את Airbnb ואת Uber כתופעה מתפשטת בערים שונות בארצות הברית. ראו גם Moly Cohen & Arun Sundararajan, *Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy*, 82 U. CHI. L. REV. DIALOGUE 116 (2015); Miller, לעיל ה"ש 2, בעמ' 147.

מסחר נרחב בין עמיתים לצורך השכרת דירה או חלק ממנה לטווח קצר; ⁴ ו-Uber מאפשרת לנהגים במאות ערים ברחבי העולם להציע שירותי הסעה עירוניים המתאפשרים באמצעות יישומים ניידים.⁵ אין לתמוה על כך. בחברה המערבית, דירות ומכוניות הם נכסים אשר שכיחות החזקתם בבעלות פרטית היא גבוהה. נכסים אלה הם בעלי משמעות רבה עבור הפרט, נוכח הפונקציה המשמעותית שהם ממלאים בחיי היום-יום. ערכם הכלכלי יחסית גבוה, במיוחד בתחום הנדל"ן. נראה כי מספר גורמים חוברים להפוך נכסים מעין אלה למושאי הכלכלה המשתפת: ראשית, מדובר בנכסים פיזיים שאינם מתכלים בצריכה (אם כי הם נתונים לבלאי מצטבר בשימוש נמשך). שלא כמו מזון או תרופה – המתכלים בצריכה ראשונה, הרי שדירות ומכוניות הן מוצרים נמשכים וניתן לעשות בהן שימוש חוזר. הוא הדין במוצרי חשמל ואלקטרוניקה, כלי עבודה, ציוד מכוונת לסוגיו, וכדומה. שנית, דירות ומכוניות מאופיינות באינטנסיביות שימוש גבוהה. שני סוגי הנכסים הם מושא לבעלות פרטית, זמינים יחסית ויש להם ביקוש גבוה מצד צרכנים. מנגד, השימוש בנכסים אלה על ידי בעליהם בדרך כלל אינו מלא ואינו מקיף את מלוא פוטנציאל השימוש. תכונה זו מאפשרת לשתף אחרים בשימוש שאינו סימולטני בנכס. למשל, בעת יציאה לטיול קיץ ממושך איני זקוקה לדירתי וגם לא למכונית. בעת כזו, אני יכולה להעמידן לרשות אחרים (בתשלום). בדומה, ייתכן שילדיי בגרו ועזבו את הבית, וחלק מחדריו עומדים עתה שוממים (ולכן יוכלו לשמש דיירי משנה, כמו סטודנטים). גם תא החניה המוצמד לדירתי בתל-אביב מנוצל על ידי חלקית, בעיקר בלילות, ואילו במשך היום הוא נותר ריק, משום שאני נוסעת לעבודתי (ורבים אחרים מחפשים חניה בהיכנסם לעיר הגדולה). וכך הלאה, ניתן לחשוב על דוגמאות נוספות: מכסחת הדשא היקרה שרכשתי מנוצלת אצלי אחת לחודש ימים, וביתר הזמן היא עומדת דוממה במחסן שבחצר; ספרים שקיבלתי ניצבים אילמים על המדף (ומעלים אבק); אופניים עשויים לשמש את מי שזקוק להם בנקודת זמן מסוימת, ואולמות גדולים יכולים לשמש כחללי עבודה לשימוש מתחלף. בכל אלה (ובאחרים), מדובר בנכסים פיזיים בעלי אופי נמשך אשר מאפשרים שימוש עוקב מרובה משתתפים.

נקודה חשובה ביותר היא העלות – ככל שמחיר הרכישה של הנכס גבוה יותר, ועלויות התחזוקה שלו גדולות יותר, כך נוצר תמריץ לניצול משתף של הנכס. ניצול משתף מאפשר להשיא את התועלת הצומחת מן הנכס, תוך פיזור רחב יותר של העלויות הכרוכות ברכישה ובתחזוקה. זהו מודל כלכלי הממיר את הבעלות בנכס בזכויות גישה אל הנכס; כלומר, אנשים משתמשים ומאפשרים שימוש בנכסים פיזיים ובשירותים אנושיים שונים, וזאת במקום לקנות

4 שם, בעמ' 152, Cohen & Sundararajan, לעיל ה"ש 3, בעמ' 118, REINHOLD & DOLNICAR, לעיל ה"ש 2.

5 Cohen & Sundararajan, לעיל ה"ש 3, בעמ' 118, Miller, לעיל ה"ש 2, בעמ' 151, HENRIQUE, SCHNEIDER, UBER: INNOVATION IN SOCIETY ch.2 (2017).

בהם קניין.⁶ זכות גישה לנכסים נושאת יתרונות על פני הקניין המסורתי: היא מאפשרת למזער את הבזבוז שקיים בניצול חלקי של נכסים המצויים בבלעדיות קניינית, להרחיב את מגוון השימושים בנכס ולהתאים את הנכס לביקושים צרכניים בזמן אמת.⁷

המשק הישראלי, בדומה לכלכלות אחרות המבוססות על שוק חופשי, מאפשר צמיחה של כלכלה משתפת: עסקאות בתחום זה הן תוצר של אינטראקציה בין בעלי נכסים לבין משתמשים הפועלים כל אחד במטרה להשיא את תועלתו. הבמה אשר על גביה נערכות ההתקשרויות היא פלטפורמה אינטרנטית, המחברת בין שני צידי המתנס: ספקים ומשתמשים. ניתן להתייחס אל הכלכלה המשתפת כאל תוצר טכנולוגי: החיבור האינטרנטי הצמיח זירת שוק חדשה, מבוססת מידע ורבת משתתפים, לקשירת עסקאות רבות יותר ומדויקות יותר – הודות לזמינות המידע ולהיקף הנתונים שניתן להחליף בין הצדדים.⁸ יישומים אינטרנטיים יוצרים קהילה מקוונת רחבה, שעמיתה מחליפים מידע ויוצרים עסקאות-גישה למוצרים ולשירותים.⁹

מעניין לחשוב על זיקה בין הטכנולוגיה המתקדמת לבין רעיונות חברתיים ותיקים. נראה כי האינטרנט אפשר לממש בדרך חדשה – ובלבוש המותאם לשוק קפיטליסטי – גישה חברתית הדוגלת בשיתופיות בנכסים. בהקשר הישראלי, שיתוף בנכסים אינו מוסד חדש. שיתוף ברכוש צמח בישראל עוד בטרם קום המדינה, ודומה ששיאו הוא ההתיישבות הקיבוצית. קיבוצים, כידוע, פעלו במשך שנים ארוכות על בסיס שיתופיות רחבת היקף, כמעט טוטאלית, בכל שורת הנכסים העומדים לרשות הפרט והחברה: מקרקעין ובתי מגורים, כלל אמצעי הייצור, תוצרי העבודה של הפרט, ומיטלטלין לסוגיו.¹⁰ שורשיה האידיאולוגיים של השיתופיות הקיבוצית

- Kim Jeonghye, Yoon Youngseog & Zo Hangjung, *Why People Participate in the Sharing Economy Social Exchange Perspective* (2015), <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1180&context=pacis2015>, ראו גם Miller, לעיל ה"ש 2, בעמ' 151, 155.
- Juho Hamari, Mimmi Sjöklint & Antti Ukkonen, *The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption*, 67 JOURNAL OF THE ASSOCIATION FOR INFORMATION SCIENCE AND TECHNOLOGY 2047, 2052 (2016). הכותבים מתארים את הכלכלה המשתפת כ"צריכה משתפת" (collaborative consumption) שהבסיס שלה הוא גישה לנכס, חלף בעלות.
- ראו למשל Hamari, Sjöklint & Ukkonen, לעיל ה"ש 7, בעמ' 2047. הכותבים עומדים על כך שהכלכלה המשתפת היא מבוססת טכנולוגיה המאפשרת את חילופי התמורות בין הצדדים. ראו SARA DOLNICAR, PEER-TO-PEER ACCOMMODATION NETWORKS 22 (2018). הכותבת מציגה כי הטכנולוגיה מאפשרת שיתוף ויחסי גומלין בין המונו המשתמשים. ככל שהפלטפורמות מאפשרות חילופי דברים בין מספר גדול של מוכרים וקונים, הן הופכות את עצמן לאטרקטיביות יותר.
- Miller, לעיל ה"ש 2, בעמ' 151; Hamari, Sjöklint & Ukkonen, לעיל ה"ש 7, בעמ' 2047, 2048.
- אריאל הלפרין עמד על היקפה הטוטאלי של השיתופיות הקיבוצית בראשית דרכה ובשיאה, במאמרו: "הזיקה בין החבר והקיבוץ: מתן זכויות קניין ושיוך נכסים" מפנה (1999), בעמ' 34: "חבר הקיבוץ (או החברה) הטיפוסי הם נטולי זכויות שהיום בתפישה המערבית הן זכויות יסוד של האדם: זכות קניינית, זכות הורשה, בטחון סוציאלי, חירויות שקשורות בחופש הבחירה וחופש ההחלטה. לחבר הקיבוץ אין שום קניין. אפילו הבגדים שלובשים חברי הקיבוץ הם לא רכושם. אין לו בית, אין לו מטלטלין, אין לו שום רכוש פרטי מסוג כלשהו". ראו גם דני רוזיליו ומנחם רוזנר "תמורות בהתפתחות השוויון בקיבוץ" בתוך אברהם יסעור, יעקוב עובד, דני רוזיליו

נעוצים בהשקפת עולם סוציאליסטית, ורמת השיתופיות שאפיינה אותה הייתה גבוהה.¹¹ השיתופיות לא התמצתה בנכסים: הקיבוץ תיכלל את מגוון השירותים שהפרט נזקק להם (כמו בריאות וניקיון, הסעדה וכביסה), לרבות גידול וחינוך משותף של ילדים בבתי-ילדים (שהיו מעין פנימיות). החלטות בדבר אופן הקצאת המשאבים התקבלו בקולקטיב, באספות חברים ריכוזיות.¹² לצד אדנים אידיאולוגיים, השיתופיות הקיבוצית היוותה מענה לבעיות כלכליות שאפיינו את היישוב היהודי בארץ בראשית דרכו וכן לבעיות חברתיות של עם שחוה שואה ושל מהגרים שהתנתקו ממשפחותיהם המקוריות.¹³ ברבות השנים, כידוע, המופע הקיבוצי בישראל הלך והצטמצם. בסוף שנות השמונים, קיבוצים גדולים בישראל חוו משבר כלכלי חריף שהתבטא בצבירת חובות כספיים גדולים. בסוף המאה החולפת, רבים מהקיבוצים עברו תהליכים של שיוך נכסים והפרטה, קרי: מעבר של נכסים מבעלות משותפת לידיים פרטיות.¹⁴

- ומנחם רוזנר צדק חברתי ושוויון בעולם משתנה 198, 208 (2003): "בגלל תכונותיה המיוחדות, הבעלות המשותפת מקיפה וכוללת גם את אמצעי הייצור וגם את האמצעים הדרושים לצריכה ולפעילויות אחרות. הבעלות על הרכוש נתונה בידי הקהילה ואינה ניתנת לחלוקה בין החברים".
- 11 רן חכים הקיבוצים בישראל: מבט היסטורי-כלכלי 175 (2009). העיקרון השולט היה הערבות ההדדית והאחריות לפיו כל אחד נותן לפי יכולתו ומקבל לפי צרכיו. ראו גם אביבה חלמיש וצבי צמרת הקיבוץ: מאה השנים הראשונות 336–378 (2010).
- 12 יסעור, עובד, רוזיליו ורוזנר, לעיל ה"ש 10, בעמ' 209–210: "לאסיפה הכללית ניתנה סמכות מוחלטת לדון ולהחליט בכל הנושאים: חקיקה, שיפוט ותחומי הניהול, כלומר בדמוקרטיה הקיבוצית הישירה [...] ההחלטות התקבלו בדרך כלל בהצבעה גלויה וברוב רגיל. [...] המזכירות היתה מורכבת בדרך כלל ממלאי התפקיד המרכזיים: מזכיר, גזבר, מרכז המשק, מרכז ועדת החינוך וכיו"ב". לעניין הלינה המשותפת ראו חלמיש וצמרת, לעיל ה"ש 11, בעמ' 140: "עד מלחמת העצמאות כמעט בכל הקיבוצים הייתה 'לינה משותפת' [...] והיא הסתיימה כליל באותו זרם במהלך שנות השבעים"; אליעזר בן-רפאל ומנחם טופל הקיבוץ על דרכים מתפצלות 5 (2009): " [...] שלושת ההיבטים שהגדירו את הקיבוץ כמונחים סוציולוגיים היו היותו, בעת ובעונה אחת, קהילה שיתופית, יזם קולקטיבי וקבוצת סטטוס בחברה. ואכן, העיקרון המרכזי של חיי הקהילה היה שותפות שוויונית מהותית אשר ראתה בפרט בראש ובראשונה חבר בקולקטיב. [...] היא קיבלה אחריות – חלקית אך בלתי מבוטלת – בתחומים כגון חינוך, צריכה, חיי התרבות ועוד נושאים אחרים. עד סוף שנות השמונים כלל דגם זה של קהילה מוסדות של דמוקרטיה ישירה כגון אסיפה כללית ריבונית וועדות ציבוריות נבחרות המופקדות על תחומי הפעילות הציבוריים למיניהם. [...] התקציבים הפרטיים המוקצבים על ידי הכלל היו שוויוניים אך ביחס לנושאים רבים – אוכל, פעילות תרבות מאורגנת, חינוך בבתי-ילדים ועוד – סופקו השירותים ישירות לחברים. כן, חדר האוכל המשותף היה המרכז הסמלי של החיים הקולקטיביים – שם נלקחו הארוחות ושם התקיימו אספות החברים והחגיגות".
- 13 חלמיש וצמרת, לעיל ה"ש 11, בעמ' 18, 34, 35.
- 14 ראו למשל רוזיליו ורוזנר, לעיל ה"ש 10. המחברים עומדים על הגורמים שהובילו להתפרקות הקיבוץ במודל השיתופי, ובעיקר משבר החובות הגדול שהוביל ל"הסדר הקיבוצים". בגדרו נמחקו חלק מהחובות ומומשו נכסים. הפרטה הוכרה כשיטה חדשה להקצאת משאבים לכלליים (ראו שם, "חלק שלישי: תהליכי צמצום השותפות ופירוקה", בעמ' 214 ואילך). ראו בהקשר זה גם בן-רפאל וטופל, לעיל ה"ש 12, בעמ' 29, 35; רוזיליו ורוזנר, שם, בעמ' 219–223; חלמיש וצמרת, לעיל ה"ש 11, בעמ' 336.

אין בכוונתנו לטעון שהכלכלה המשתפת בישראל מחיה את הרעיון הקיבוצי; אך בדומה לו היא מאמצת את מודל השיתופיות כדרך לניצול משאבים. נראה שהכלכלה המשתפת מציגה פוטנציאל לשפר את איכות היישוב, משום שהיא מתמודדת עם בעיית המשאב המשותף ונסיעת החינם. כידוע, נכס שאין לו בעלים מסוימים ובלעדיים עלול לדחוף את המשתמשים בו לניצול יתר, לצד תמריץ חסר לשמור על הנכס, לטפחו ולהשביחו.¹⁵ נראה שהכלכלה המשתפת מתגברת על המכשול הזה: בכלכלה המשתפת, הבעלות בנכסים היא פרטית (קפיטליסטית). בדרך זו נשמר הרעיון לפיו הקניין ממריץ את בעלי הנכס לשמור על הנכס ולהשביחו. בעל הנכס הוא שיחליט כיצד יקצה את השימוש בנכס, למי הוא יוקצה, באיזה מחיר ובאילו תנאים. היבט השיתופיות מוחדר אל השימוש בנכס על בסיס התמה של יעילות כלכלית; השתתפות אנכית מרובת משתתפים תאפשר ניצול מלא ויעיל יותר של הנכס תוך השאת התועלת שניתן להפיק ממנו.

האם רעיון היעילות הכלכלית מושג בגדרה של הכלכלה המשתפת? הניסיון שהולך ונצבר בתחום זה, בעולם ובישראל, מלמד כי הכלכלה המשתפת נושאת יתרונות, אך גם חשופה לפגיעות ולכשלים, מבית ומחוץ. מ"בית", מופעים שונים של כלכלה משתפת עוברים תהליכים של מסחור, והם אינם נקיים מהחצנות שליליות. ערים גדולות בעולם משמשות כמעין מעבדה חיה של מופעי הכלכלה המשתפת, המאפשרת לבחון את השלכותיה.¹⁶ כך, למשל, השכרת דירות לטווח קצר (דוגמת הפלטפורמה של Airbnb) מתבררת כמהלך שלאורך זמן יוצר לחץ בענף שכירות הדירות לטווח הארוך, והוא מעלה את מחירי הדיור.¹⁷ נוסף לכך, נשמעות תלונות מצד תושבי ערים גדולות בעולם – שבהן רווחת השכרת דירות לטווח קצר לתירות (כמו ניו-יורק, ברלין וברצלונה) – על שינוי באופי השכונות ובתמהיל האוכלוסייה. כיום, לא מעט עיריות בעולם פועלות להטיל מגבלות שונות על השכרת דירות לטווח הקצר באמצעות רגולציה.¹⁸ בתחום התחבורה, ישראל לא התירה את פעילותה של חברת Uber

- 15 ראו במאמרם המונומנטלי של Louis Kaplow & Steven Shavell, *Economic Analysis of Law* 1683, 1690 (1999), http://www.law.harvard.edu/faculty/shavell/pdf/99_Economic_analysis_of_law.pdf. הכותבים מסבירים כי הקניית קניין נועדה להתגבר על התופעה הידועה המכונה the tragedy of the commons. ההנחה היא שבלעדיות קניינית יוצרת תמריץ לניצול אופטימלי של המשאב.
- 16 ראו Hong & Lee, לעיל ה"ש 3. הכותבים סוקרים התייחסות רגולטורית שונה של ערים שונות בארצות הברית לדיור משתף.
- 17 השלכה זו תיסקר במסגרת מאמרם של בירך ברק ופרופ' הולצמן-גזית, להלן.
- 18 ראו למשל Homa Hajibana & Sara Dolnicar, *Regulatory Reactions Around the World, in* PEER-TO-PEER ACCOMMODATION NETWORK 120 (Sara Dolnicar ed., 2018); Nicole Gurrán, Glen Searle & Peter Phibbs, *Urban Planning in the Age of Airbnb: Coase, Property Rights*, Hong & Lee; and *Spatial Regulation*, 36 JOURNAL OF POLICY AND RESEARCH 399 (2018) לעיל ה"ש 3, בעמ' 283–284. ראו גם Miller, לעיל ה"ש 2, בעמ' 152, 155.

הבינלאומית.¹⁹ בערים אחרות שבהן חברה זו פועלת נשמעה טענה כי הפעלת מכוניות פרטיות לצורכי הסעת המונים מגבירה את העומס בכבישים העמוסים ממילא, וכי אין בה פן ממשי של "שיתופיות". ביקורת חברתית נשמעה גם כנגד "ניצול" הנהגים הפרטיים, אשר לא פעם עובדים מחוץ לשעות העבודה הרגילות ונוסף להן ואינם זוכים לזכויות סוציאליות סדירות כעובדים מן המניין.²⁰

בעיות נצפות גם מן ה"חוץ" העוטף את הכלכלה המשתפת: הכלכלה המשתפת פועלת בסביבה אינטרנטית והיא תלויה בה. הפלטפורמה האינטרנטית מהווה לא רק תשתית חיונית למפגש בין בעלי נכסים למשתמשים; היא מהווה פלטפורמה בעלת עניין: הפלטפורמות הדיגיטליות הגדולות, דוגמת גוגל ופייסבוק, מבוססות על מודל של מימון מפרסום. על כן, הן בעלות עניין בהיקפי השימוש בפלטפורמה, ובמידע הזורם ברשת אגב החיפוש וקשירת העסקאות. שחקני הכלכלה המשתפת הם ספקים מצוינים של מידע רב הזורם במסגרת הפלטפורמה האינטרנטית, משני צידי המתנס: בעלי הנכסים והמשתמשים. שחקנים אלה חשופים לפרקטיקות פוגעניות מצד "ענקיות האינטרנט", כמו מסחור המידע הפרטי לצורכי פרסום ייעודי ופרסונלי ולצרכים מסחריים אחרים.²¹ מספר החלטות בעניין זה כבר התקבלו על ידי רשויות הרגולציה באירופה – בקשר עם הפרת חוקי התחרות,²² ובקשר עם הפרת כללי

- 19 ה"פ (מחוזי ת"א) 26017-11-17 איגוד נהגי המוניות הארצי נ' אובר מערכות טכנולוגיות ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 27.11.2017).
- 20 ראו למשל Stan Malos, Gretchen Vongelgesang Lester & Meghna Virick, *Uber Drivers and Employment Status in the Gig Economy: Should Corporate Social Responsibility Tip the Scales?*, 30 EMPLOYEE RESPONSIBILITY AND RIGHTS JOURNAL 239 (2018). נטען כי המעמד המשפטי של העובדים נותר שנוי במחלוקת שכן חברות מסתייגות ממעמד העובדים, מונעות ביטוח סוציאלי והטבות אחרות.
- 21 בספרות המקצועית, מקובל לכנות את חמש ענקיות האינטרנט בראשי תיבות: GAFAM: גוגל, אמזון, פייסבוק, אפל, מייקרוסופט. ראו למשל Nicolas Petit, *Technology Giants: The Mologopoly Hypothesis and Holistic Competition: A Primer* (2016), https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2858112_code358753.pdf?abstractid=2856502&mirid=1; Juan Carlos Miguel de Bustos & Jessica Izquierdo-Castillo, *Who will Control the Media? The Impact of GAFAM on the Media Industries in the Digital Economy* (2019), <https://bit.ly/2P3oR8P>.
- 22 ראו למשל החלטות של הנציבות האירופאית מיולי 2018: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4581_en.htm. הנציבות האירופאית הטילה על גוגל קנס בסך כ-4 מיליארד אירו בגין הפרת חוקי התחרות של האיחוד האירופי. נמצא שגוגל הפעילה פרקטיקות מונופוליסטיות כלפי יצרנים של מכשירי טלפון מבוססי אנדרואיד, במטרה לבסס את הדומיננטיות שלה כמנוע חיפוש אינטרנטי. כמו כן, ראו החלטת הנציבות האירופאית ממרץ 2019 בעניין ניצול לרעה של כוח השוק של גוגל בשוק מנועי החיפוש: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-1770_en.htm. הנציבות האירופאית קנסה את גוגל בכ-1.5 מיליארד אירו בעקבות מונופוליוזציה בשוק הפרסום באינטרנט. על פי החלטת הנציבות, גוגל ניצלה לרעה את כוח השוק שלה בשוק מנועי החיפוש, שעה שכפתה על אתרי אינטרנט להתחייב להעניק לה בלעדיות ולהימנע מלהציב פרסומות של גורמי פרסום מתחרים.

הגנת הפרטיות (ה-GDPR האירופאיים).²³ פרקטיקות פוגעניות בחזית המעצמות האינטרנטיות מעוררות את שאלת הרגולציה ומחייבות לבחון אם ניתן להסתפק ברגולציה עצמית או שוקית, או שיש צורך בהתערבות שלטונית.²⁴

המאמרים המוצגים בחוברת מיוחדת זו מתבוננים בכלכלה המשתפת מזווית ראייה ישראלית. נבקש לשאול: האם זו תופעה חולפת או חידוש שנועד להישאר? המאמרים בוחנים, כל אחד בתחומו, אם הכלכלה המשתפת מביאה עמה בשורה למשק ואם היא זקוקה לאסדרה מיוחדת. נפתח במאמרה של פרופ' שלי קרייצר-לוי, העוסק בהגדרה של מוסד הכלכלה המשתפת. המאמר מנתח את מופעה של הכלכלה המשתפת בישראל בחתך של קטגוריות מוסדיות: שוק בין עמיתים למטרת רווח; שוק בין עמיתים שלא למטרת רווח; חברה מסחרית; התארגנות קהילתית; וחסות שלטונית. משם נעבור לשלושה מאמרים המנתחים מופעים מסוימים של הכלכלה המשתפת בישראל: אבנר בירך ברק ופרופ' יפעת הולצמן-גזית חוקרים את המופע של Airbnb בישראל והשפעותיו על שוק השכירות. ד"ר רועי דודזון חוקר את המופע של מימון המונים (crowdfunding) ובאיזו מידה שיטת מימון חדשה זו הצליחה ליצור שינוי חברתי ולקרב בין הפריפריה למרכז. החוקרים ד"ר גלית קליין, ד"ר זאב שטודינר וד"ר מוטי צוילינג חוקרים את המופע של הלוואות עמיתים (peer to peer loans) ושואלים עד כמה הוא מחולל שינוי בענף ההלוואות בישראל. יחתום את החוברת מאמרה של פרופ' מיכל (שיצר) גל, המנתח את תופעת הכלכלה המשתפת על רקע דיני התחרות הכלכלית בישראל.

***

חוברת מאמרים זו היא ראשונה בסדרת "מחקרי רגולציה" במימון והפקה של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה במסלול האקדמי המכללה למינהל. מרכז חת נוסד בינואר 2017 בתרומתם של גב' רינה ופרופ' מאיר חת. המרכז עוסק במחקר וניתוח של סוגיות בממשק שבין כלכלה

23 ראו החלטת רשות הגנת הפרטיות הצרפתית מינואר 2019 בגין הפרת תקנות הגנת הפרטיות (ה-GDPR) על ידי גוגל: <https://www.cnil.fr/en/cnils-restricted-committee-imposes-financial-penalty-50-million-euros-against-google-llc>. הוטל קנס כספי של 50 מיליון אירו על גוגל בגין הפרת התקנות להגנת המידע, בשל העדר שקיפות, מידע לקוי ואי-קבלת הסכמה תקפה מצד גולשים לשימוש במידע פרטי. הרשות ציינה כי איסוף ועיבוד נתונים על ידי גוגל מבוסס על כמות עצומה של מידע העלולה לחשוף נתונים חשובים מחייהם הפרטיים של המשתמשים. נמצאו הפרות מתמשכות שלא היו מוגבלות בזמן או בהיקף שימוש; ראו גם החלטת הנציבות הגרמנית מפברואר 2019 בעניין פייסבוק: https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Entscheidung/EN/Fallberichte/Missbrauchsaufsicht/2019/B6-22-16.pdf?__blob=publicationFile&v=3. נאסר על פייסבוק להשתמש בנתונים הנאספים מרשתות חברתיות ולהצליבם עם נתונים אחרים ללא הסכמתם המפורשת של המשתמשים, שכן הדבר מהווה ניצול לרעה של עמדתה הדומיננטית. צוין כי תקנות ה-GDPR נועדו לאפשר למשתמשים להחליט בחופשיות וללא כפייה על אודות עיבוד הנתונים האישיים שלהם.

24 ראו Cohen & Sundararajan, לעיל ה"ש 3. מאמרם עוסק בשאלה אם במופעים של כלכלה משתפת, הפועלים בתיווך אינטרנטי, ניתן להסתפק ברגולציה עצמית של הפלטפורמות האינטרנטיות, או שיש צורך בהתערבות שלטונית.

למשפט ואשר נוגעות למשק בישראל, מתוך חזון ללבן בעיות משקיות, לחדד את השיח הביקורתי ולקדם את טיוב הרגולציה. בראש המרכז עומדת השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר, ומנהליו האקדמיים הם ד"ר עידו באום וד"ר איתמר שבתאי. תודה גדולה על התרומה להפקת חוברת זו מסורה לעו"ד מעיין סייג ולעו"ד ענבר גוטליב ריבקין, העוזרות המשפטיות של מרכז חת.

השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר, מנהלת
עו"ד ענבר גוטליב ריבקין, עוזרת משפטית
אוקטובר 2019

למה לעסוק בתחרות ורגולציה ?

מאיר חת

כשהחלטתי להיענות להצעתו של פרופ' אשר טישלר לסייע במימון הקמת מכון מחקר שיעסוק בנושאי התחרות והרגולציה במשק הישראלי עמדו לנגד עיניי מספר שיקולים :

א. קידום התחרות הוא מרכיב מרכזי במדיניות כלכלית המיועדת להעלאת הפריזון, שתאפשר עלייה ברמת החיים ותחזק את יכולת המשק הישראלי להתחרות בשוקי העולם. מאפייני הגודל והמבנה של כלכלת ישראל מצריכים בדיקת המכשירים למימוש מדיניות זו, מכשירים שאינם זהים בהכרח לאלה המתאימים למשקים גדולים ומפותחים יותר. בדיקה כזו מצריכה מחקר רב תחומי.

ב. יחסי הגומלין בין תחרות לרגולציה הם נושא מרתק למחקר. מצד אחד נדרשת רגולציה להגנה על התחרות, אך מנגד צריך לזכור שהרגולציה מגבילה את חופש הפעולה של עסקים וכאשר היא מגבילה יותר מן הדרוש נזקה עלול לעלות על תועלתה.

ג. מחקר הגורמים המשפיעים על התחרות במשק ועל הדרכים שבהן פועלת הרגולציה מצריך מאמץ רב מערכתי. שיתוף פעולה בביצוע מחקרים בין בתי הספר למשפטים, לכלכלה ולמינהל עסקים הוא תשתית ראויה למאמץ כזה.

ד. אחד ממאפייני המבנה של המשק הישראלי הוא כוחם הגדול של ארגוני העובדים, בעיקר במפעלי שירותים ציבוריים. איגודי עובדים אינם נחשבים הסדר כובל, גישה שהתאימה לתקופה שבה היו העובדים הצד החלש במשא ומתן על תנאי העסקתם. כיום האיגודים הגדולים הם במקרים רבים מונופולים. לוועדים הגדולים כוח השפעה על יעילות המשק וחשוב לבחון דרכים לריסונו.

מניסיוני בתחום הרגולציה כמפקח על הבנקים וכיושב ראש דירקטוריון הבורסה הפקתי מספר לקחים בדבר הגישה לשיטותיה של רגולציה יעילה. אזכיר שניים מהם :

א. במקום שבו ניתן להפעיל רגולציה עצמית רצוי לנסות להפעיל שיטה זו. עד לפני כמה עשרות שנים היו מרבית הבורסות בעולם גופים המפקחים על עצמם. הבורסה של תל אביב הייתה גוף כזה לא רק לפני שנחקק חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968, אלא גם בשנים שקדמו לתיקון החוק שעיגן את סמכויות הרשות להערכ בנייהול הבורסה. באותה תקופה הוסדרה פעילות הבורסה בהנחיות הדירקטוריון. אגב, הממונה על התחרות קבע כי הבורסה אינה מונופולין.

תוכנית ה"אכיפה הפנימית" של רשות התחרות היא דוגמה להפעלה של שילוב פיקוח עצמי עם זה הממלכתי.

ב. הפיקוח על הבנקים מתבצע באמצעות יחידת הפיקוח הפועלת כחלק מבנק ישראל. אף שיחידת הפיקוח היא גוף בעל משקל, אין לה סיכוי להקיף את מכלול פעילויותיו של בנק גדול. להשלמת פעילות הפיקוח הממלכתי יש חשיבות רבה לקיומן של מערכות הפיקוח

העצמיות – הביקורת הפנימית ורואה החשבון המבקר. מנגנון שיתוף הפעולה בין שלוש הרשויות מחייב הסדרה בחוק.

נושא משיק לזה של התחרות והרגולציה הוא זה של אתיקה בעסקים. להבדיל מנורמות הנקבעות בחוק ונאכפות מכוחו, נורמות ההתנהגות האתית מוסכמות על אלה הכפופים להן ואין להן מנגנון כפיה מכוח חוק. ככל שהנורמות המוסכמות מכסות שטח נרחב יותר של פעילות עסקית כך מצטמצם הצורך בפעילות רגולטורית לאכיפת הנורמות. באכיפת התנהגות תחרותית יש לזכור שגם התחרות צריכה להיות כפופה לנורמות אתיות. מה שנקרא בספרות "תחרות של שיסוף גרונות" אינו אידאל שצריך לשאוף אליו. הדרכים לקידום אתיקה בעולם העסקים, גם הן נושא למחקר.

על האסדרה, על המינון ועל ההגינות בעולם משתנה

אליקים רובינשטיין

עולמנו השתנה לבלי הכר לעומת מה שידע המשפט, למשל, כאשר למדנו – בני דורי – משפטים לפני יובל. הוא השתנה באופן כל יאומן בטכנולוגיה, וממשיך להשתנות באופן דינמי לנגד עינינו; חלו בו תמורות אדירות בכלכלה ובחברה, שלא שערום אבותינו. אילו קמו לתחייה גדולי ההוגים החברתיים של דורות קודמים והיו יוצאים לרחובה של עיר, לא היו מבינים לא את השפה ולא את התכנים, כאותו סיפור – להבדיל – של חז"ל על משה רבנו התמה על בית המדרש שבעולם של דורות רבים אחריו.

אבל מה לא השתנה? יצר לב האדם, תאוותיו, אהבותיו, שנאותיו וקנאותיו מזה, אך גם עולם הערכים המוסרי הבסיסי המשמש כמצפוננו, שעיקרו הגינות, יושר, תום לב, "מה שעליך שנוא לחברך אל תעשה" (כדברי התנא הלל – בתרגום מארמית – בתלמוד הבבלי (שבת לא א)), שזו "כל התורה כולה על רגל אחת".

האסדרה (הרגולציה) נועדה לכוון את התנהגות בני האדם הנתונים לסמכותה המסגרתית, כשיקוף משפטי-נורמטיבי של ערכי היסוד של התנהגויות בין אדם לחברו. היא הכרחית, בגלל אותו יצר לב האדם; היא באה לשמור על כולנו מתאוות בצע מופרות, מפעולות שהציבור ייזוק מהן. אבל היא יכולה להיות ביורוקרטית, איטית ולא יעילה, ולפעמים אף מופרות – ובמקרים כאלה עלול נזקה להיות גדול מתועלתה חלילה. האתגר הוא המינון הנכון; אסדרה כ"שומרת סף" נחוצה וכמגינה עלינו, אך שמגלמת יעילות והגינות, כדי שתמוצה תועלתה והנזקק לה יחוש ש"יש תמורה בעד האגרה".

כשעסקינן בתחרות, יסודה הוא מניעת עושק הציבור על ידי עשיית יד אחת של בעלי עניין כדי להפקיע מחירים ולגרוף רווחים לא הוגנים. האתגר שהיא מציבה קיים מימות עולם; הפקעת מחירים והמאבק בהם מצויים אף במקורותינו, בדברי חז"ל. כוחה של המדינה, באמצעות החוק ואכיפתו, הוא לגדוע עשיית עושר ולא במשפט הבאה על ידי התארגנות פלילית שתכליתה לפגוע בצרכן. על כן תורת התחרות היא שיר מזמור לתחרות ההוגנת לעומת התארגנות עושקת הציבור. אבל הפיקוח צריך להיות צודק וחכם, כדי שלא "לשפוך את התינוק עם המים" ולשתק את הפעילות הכלכלית. פגיעה בתחרות אסורה לפי החוק ובמישור המוסרי-ציבורי היא בחינת הונאת הצרכן, אך עסקינן במורכבות ובניואנסים עדינים, כעולה גם מפסק הדין בע"פ 5823/14 שופרסל בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 10.8.2015).

כשלעצמי נמנה אני על המאמינים ביסודו של דבר באכיפה פלילית מרתיעה בנושאים כלכליים. ייתכן שבתחומי הפשע ה"קלאסי" לא יימנע אנס, למשל, מביצוע זממו כיוון ששמע בתקשורת, אם שמע, על עונשים חמורים. לא כן בתחום הכלכלי, שבו אדם מחושב יעמיד – בעצמו או בעצת עוזריו – "שכר עבירה" כנגד עונשה ועשוי הוא להירתע. באותו פסק דין נגזר מאסר בפועל בתחום ההסדרים הכובלים, ויש לקוות שהיה בכך גם משום הרתעת הרבים. יש שיאמרו, הליכי האכיפה בפלילים אטיים מדי, ועדיף לפנות לאכיפה בדמות עיצומים כספיים

כבדים. מכבד אני גישה זו, אך לדידי, אחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך, והמינון ייקבע בכל מקרה; והמטוטלת תמשיך לנוע. עלינו להפנות מבטינו למכלול הרחב של האכיפה הכלכלית, המשיקה גם לעולמות כלכליים אחרים במשפט, בהם תובענות ייצוגיות. הפרסום שלפנינו פונה לשדות שלא היו מוכרים, כמו הכלכלה המשתפת. אחד הקשיים בנושאים כלכליים, במשפט ובכלל, הוא העובדה שחלק גדול מהם נסתר מעיני הציבור הרחב ואינו מובן לו. אחד האתגרים בפני הרשויות המאסדרות הוא שמירה על הציבור באלה, בהיותן בעלות המקצוע והמומחיות. שירות ציבורי ראוי כשמו כן הוא. במאמרים שלפנינו יש תרומה נאה לטובת הכלל – ויישר חילם של היוזמים ושל הכותבים.

פתח דבר

ארנה בן-נפתלי*

“Turning and turning in the widening gyre
The Falcon cannot hear the falconer;
Things fall apart; the center cannot hold;
Mere anarchy is loosed upon the world...
The best lack of conviction, while the worst
Are full of passionate intensity.
Surely some revelation is at hand”¹.

כתב עת חדש מחקרי רגולציה נולד בשעה טובה, שעת רצון, למרכז חת לחקר התחרות והרגולציה. את החידוש שבעצם הולדתו בחר כתב העת לסמן בהתבוננות ב"כלכלה שיתופית". כלכלה זו היא בבחינת חדשנות משבשת. בחירה זו, בתורה, משקפת הן את רוח הזמן והן את תעודת הזהות של כתב העת ושל מרכז המחקר שהרה איתו. "כלכלה שיתופית" היא מונח כלכלי שעיקרו ניצול יעיל יותר של משאבים עודפים (זמן, מרחב, טובין, שירותים) באמצעות שיתוף בהם. תנאי האפשרות המרכזיים לשיתוף זה הם ראשית, קיומן של "שדכניות דיגיטליות", פלטפורמות מקוונות המפגישות בין מוכרי משאבים לבין הצרכנים באופן המשכלל את השוק ומקל על המפגש בין היצע לבין ביקוש (בין היתר, באמצעות מידע, מנועי השוואת מחירים ואפשרויות תשלום); שנית, ההיצע הוא מצד עוסקים זעירים שאינם מסווגים כעובדים של החברה שהפלטפורמה בבעלותה; ושלישית, ניצול משאבים עודפים, שהיו בחסר שימוש, להשאת ערך.²

* פרופ' ארנה בן-נפתלי היא מופקדת הקתדרה לזכויות אדם ע"ש אמיל זולא בבית הספר למשפטים ע"ש חיים שטריקס, ומכהנת כרקטור המסלול האקדמי, המכללה למנהל.
1 William Butler Yeats, *The Second Coming, in* MICHAEL ROBARTES AND THE DANCER (1920). בתרגומו של אורי ברנשטיין: "סובב סובב בתוך חרוט שמתרחב/ הזכ אינו שומא עוד את הבזיר;/ הכל כבר מתפרק./ למרכז אין אחיזה. אי סדר לבדו כבר משתלח בעולם.../ והטובים חסרי כל אמונה,/ בעוד שברעים אחזה תשוקה יוקדת/ ודאי איזו התגלות היא שקרובה" (שירים / ויליאם בטלר ייטס (אורי ברנשטיין מתרגם, 2004)).
2 Abbey Stemler, *Betwixt and Between: Regulating the Shared Economy*, 33 FORDHAM URB.L.J. 31 (2016).

כלכלה זו מאופיינת כ"חדשנות משבשת"³ במובן זה שהיא מייצרת שינוי פרדיגמטי;⁴ שינוי המשבש את השוק המסורתי, הקיים, ובמשך הזמן מחליפו. המרתה, מקץ 244 שנות הוצאה לאור, של האנציקלופדיה בריטניקה בוויקיפדיה היא דוגמה, ובכך, פרדיגמטית. העובדה שבתוך שנות פעילות ספורות, היצע הדירות של Airbnb היה גבוה פי ארבעה מזה של כל רשתות המלונות הגלובליות גם יחד, ושערכה הכלכלי של Uber עולה מונים על ערכן של חברות השכרת הרכב הגלובליות המסורתיות מהדהדת את משמעותו של השיבוש. היא גם מסבירה מדוע השאלה הקיומית הנוכחית אינה עוד "להיות או לא להיות?" אלא "להיות משבש או לא להיות/ להשתבש?". היצע הולך וגדל של יועצי שיבוש, כנסי שיבוש ופיתוח תארים אקדמיים ממוקדי שיבוש,⁵ הוא הנחתום המעיד על עיסת השמרים הזו.

ההיסטוריה של הרעיונות תצביע, מסתמא, על המעבר מאתוס הקידמה (progress) של המאה ה-18, דרך מושג ההתפתחות (evolution) של המאה ה-19 ומושג הצמיחה (growth) של המאה ה-20, לאתוס החדשנות ולסגידה לאל החדשנות המשבשת של תחילת האלף השלישי. האמונה בשינוי לטובה לאורך זמן במצב האנושות עמדה ביסוד רעיון הקידמה מאז ימי הנאורות ועד מלחמת העולם הראשונה. המרתה בדבקות בחדשנות בעת הנוכחית, מהדהדת את הפער שבין אתוס המבקש להתקדם על מנת להיטיב לבין אתוס המבקש לחדש על מנת לשרוד, וממילא את הפער שבין האופטימיות שעמה נולדה המודרנה לבין החרדה ואי-הוודאות הקיומיות שהנביעו את "הכלכלה השיתופית" עובר למשבר הכלכלי הגלובלי בשנת 2008. הציווי לחדשנות משבשת מעיד על השיבוש אותו הוא מבקש לשבש. במובן זה, זהו אתוס הקידמה עירום הן מתקוות הנאורות והן משרונן בזוועות המאה העשרים;⁶ זהו אחד ממופעי של העידן הפוסטמודרני.⁷

לנוכח היסטוריה רעיונית זו, אין תמה אפוא שעצם השימוש במונח "שיתופית" בהקשר הכלכלי בעידן הנוכחי, מזמין שועלות טקסטים ותיקות להזדקף על בהונותיהן הביקורתיות: האם אכן, בהינף הקלדה קסום, הפך מה ש"שלנו" לעדיף על פני מה ש"שלי"? האם האלכימיה של המרשתת המירה את מולך הבעלות הפרטית בערך הנגישות הכללית? האם sharing הוא

- Joseph L. Bower & Clayton M. Christensen, *Disruptive Technologies: Catching the Wave*, 3
73 HARV. BUS. L. REV. 43 (1995).
- תומאס קון מבנה של המהפכות המדעיות (יהודה מלצר מלצר מתרגם, 2005). 4
- Iovine and Yong ה-70 מיליון דולר, הוקמה באוניברסיטת דרום קליפורניה ה- 5
Academy, שמטרתה להעצים את משבשי העתיד: "the Academy empowers the next generation of disruptors to change the face of society" (The Academy Experience, University of South Carolina, <https://iovine-young.usc.edu/program/index.html>).
- Jill Lepore, *The Disruption Machine: What the Gospel of Innovation Gets Wrong*, THE NEW YORKER (June 16, 2014) www.newyorker.com/magazine/2014/06/23/the-disruption-machine. 6
- דאן-פרנסוא ליוטר המצב הפוסטמודרני (גבריאל אש ואריאלה אוולאי מתרגמים, 1999). 7

caring⁸, או שמא מדובר (שוב) במקסם שווא של חירויות ואפשרויות שבפועל מסיג אותן לאחור, משעתק פערי כוח קיימים ומעצים את בדידותו של המדשדש במקום? רשימה בלתי ממצה של יתרונות "הכלכלה השיתופית" תכלול את אלה: היא יוצרת תעסוקה ומנגישה לאנשים רבים את האפשרות להפוך ליזמים ולעוסקים זעירים לצורכי השלמת הכנסה (חלקית ואף מלאה); היא משלבת בין עולם הרווח לבין הקיימות; היא מגוונת מוצרים ושירותים והיא חוסכת בעלויות וממילא מאפשרת מחירים תחרותיים. יתרונות אלה אינם מבוטלים. בצידם, חסרונות בלתי מבוטלים אף הם: בטיחות הצרכן (מפגש בין זרים בבית פרטי או במכונית עלול להתגלות כהרפתקאה מפוקפקת); הבטחת פרטיות המידע שצרכנים נטולי כוח מיקוח ממשי מספקים; הגנה על ספקי ההיצע שאף הם חסרים כוח מיקוח ושאנם נתפסים כעובדים שכירים שאת זכויותיהם יש להבטיח; תחרות שעסקים רגילים אינם יכולים לעמוד בה; בעיות נלוות של ביטוח ושל מיסוי, והרחבת הפער בין בעלי האוריינות הדיגיטלית למחוסריה, כמו גם פערי דמוגרפיה וגיאוגרפיה.

קשיים אלה ואחרים מעידים שההבטחה של ערך, ערך של יצירת קשרי קהילה, עלולה להינגף למול מציאות מפוררת שמונעת משיקולי רווח במונחי נוחות, עלות ויעילות עסקה. במציאות כזו ה-Community היא בעצם Commodity⁹; הכלכלה השיתופית היא בגדי המלכות החדשים המועטים על גופה הבלוי של הכלכלה גופא.

המחקר האקדמי, כעולה מן המאמרים המקובצים בגיליון זה, מתאר את מופעה השונים של תופעת "הכלכלה השיתופית", מנתח אותה תוך שהוא מצביע על הפערים בין הבטחה למימושה, ומציע דרכים להסדרתה באופן המיועד לתקן את כשליה. הואיל ואחד ממאפייניו המובהקים של העידן הפוסטמודרני הוא הריזומטיות שלו,¹⁰ המרת מרכז במגוון מרכזים ובסיסים, והואיל וכאמור לעיל, ריבוי וגיוון אלה אינם מבטיחים בהכרח יתר חירות ובהחלט עלולים להנביע יתר דיכוי ומזעור הגנה מפניו, הסדרה זו היא מורכבת במיוחד.

מורכבות זו היא האתגר העומד לפתחו של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה ועמה מתמודד הגיליון הראשון של כתב העת מחקרי רגולציה. דברי פתיחה אלה הם הזדמנות מצוינת עבורי להודות לחוקרות ולחוקרים שתורמו לגיליון זה, לד"ר איריס סורוקר, ראשת המרכז, ולפרופ' מאיר חת, שהגה ואיפשר את הקמת המרכז. כל אחת ואחד מהם מחדשת ומחדש; כולם כאחד עושים כן על מנת להטיב.

- Sofia Ranchordas, *Does Sharing Mean Caring? Regulating Innovation in the Sharing Economy*, 16 MINN. J. L., SCI. & TECH. 413 (2015) 8
- April Rinne, *4 Big Trends for the Sharing Economy in 2019*, WORLD ECONOMIC FORUM (January 4, 2019) www.weforum.org/agenda/2019/01/sharing-economy/ 9
- ראו ז'יל דלו ופליקס גואטרי "אלף מִישְׁרִים, סעיף XIV: מערכת אקסיומטית והמצב העכשווי" תיאוריה וביקורת 17, 132 (יהודה שנהב עורך, אריאלה אזולאי מתרגמת, 2000); Gilles Deleuze, *Rhizome Versus Trees*, in THE DELEUZE READER 27 (Constantin V. Boundas ed., 1993) 10